

ΣΛΑΥΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.

Ὁ Φαλλμεράϋερ καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ δὲν ἠρέσθησαν νὰ ἰσχυρισθῶσιν ὅτι οἱ πλείστοι τῶν ἰθαγενῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοίκων ἐξωντώθησαν ὑπὸ τῶν κατακτησάντων δῆθεν αὐτὴν Σλαύων, ἀλλ' ἠξίωσαν προσέτι, ὅτι καὶ αὕτη ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνικὴ, ἀναμιχθεῖσα μετὰ σλαβικῶν στοιχείων καὶ ἐντελῶς ἀλλοιωθεῖσα, ἀπετέλεσε τὴν σήμερον ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς χώρας ταύτης λαλουμένην γλῶσσαν. Ὡς μίαν δὲ τῶν ἀναμφισβητήτων ἀποδείξεων τοῦ ὅτι ἡ νεοελληνικὴ ὁλοσχερῶς ἐξεσλαυίσθη, εἰς τῶν ὀνομαστοτέρων διαδόχων τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου αἰρεσιάρχου, ὁ Κρίγκ, ἀναφέρει τὸν συχρὸν ὑποκοριστικὸν τύπον, ὃν λαμβάνουσι καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι τὰ οὐσιαστικὰ ἄνευ οὐδενὸς λόγου. Ἀλλὰ μὴν, λέγει, εἰς οὐδεμίαν γλῶσσαν τὰ ὑποκοριστικά ἀπαντῶνται συνεχέστερον ἢ εἰς τὴν σλαβικὴν· ἀρα ἡ νεοελληνικὴ ἐξεσλαυίσθη. Εἰς τὴν παραδοξολογίαν ταύτην ὁ σοφὸς Χόπφ, ὁ τὴν ἀρίστην ἐπ' ἐσχάτων συγγράψας ἱστορίαν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀντέταξεν ὀρθοτάτας τινὰς παρατηρήσεις. Προδήλον εἶναι, λέγει, ὅτι αἱ τε καταλήξεις καὶ αἱ ῥίζαι τῶν λέξεων εἶναι ἀρχαῖαι ἑλληνικαί, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κλασικῇ ἑλληνικῇ γλῶσσῃ τοιαῦτα ὑποκορισμῶν παραδείγματα δὲν εἶναι σπάνια καὶ ὅτι ἡ δημώδης γλῶσσα ἐν γένει ἀγαπᾷ τοὺς ὑποκοριστικούς τύπους. Νήπως ἡ ἰταλικὴ ἥτις ἰδιαζόντως καὶ ἐπίσης πολλάκις ἄνευ λόγου ὑποκορίζει, ἔπαθε τοιοῦτόν τι διότι ἐξεσλαυίσθη; Εἶναι ἀληθές ὅτι ἕτεροι ἰδιότροπώτατοι ἐν τῇ πολυμαθείᾳ αὐτῶν ἄνδρες, ὁ Κόλλαρ καὶ ὁ Βολάνσκης, ἐφαντάσθησαν ὅτι ἀπέδειξαν ἀναμφισβητήτως τοὺς παναρχαίους ἰταλοὺς σλαβούς ὄντας, καὶ τὴν Ἑτρουσκικὴν ἀπλὴν διάλεκτον τῆς προκατακλυσμιαίας σλαβικῆς. Ἀλλὰ τοιαύτη τῆς ἱστορίας ἐξεργασία δὲν ἔμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ σπουδαία. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ καλὸς κἀγαθὸς Χόπφ· τὸ καθ' ἡμᾶς δὲ ἐπιφέρομεν, ὅτι ὁ Βολταῖρος ἐμπαίζων ποτὲ Γάλλους

τινὰς ἀρχαιολόγους, ἐκ τοῦ φουράματος τῶν προκειμένων, ἐπιχειρήσαντας ν' ἀποδείξωσι ὅτι οἱ Σῖναι ἦσαν ἀποικία Αἰγυπτίων, ἢ ἂν θέλητε Φοινίκων, ἐπιφέρει· οἱ κύριοι οὗτοι ἐνόμισαν ὅτι ἀπέδειξαν, ὅπως ἀποδεικνύονται ἀπειρα ἄλλα πράγματα εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, τῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καλούμενον Μῆνα ὡς αὐτὸν τοῦτον ὄντα τὸν βασιλέα τῆς Σινικῆς Ἰού, τὸν δὲ Ἀτόν ὡς οὐδένα ἄλλον ἢ τὸν Κί, καὶ τοῦτο δι' ἀπλῆς τινος μερικῶν γραμμάτων μεταβολῆς. Πρὸς ἐνίσχυσιν δὲ τῶν τοσούτων ἐτυμολογιῶν προσέθηκεν καὶ τὸν ἀκόλουθον συλλογισμόν. Οἱ Αἰγύπτιοι ἀνῆπτον λαμπάδας ἐνίοτε ἐν νυκτί, οἱ δὲ Σῖναι εἶναι προδήλως ἀποικία Αἰγυπτίων. Ἀλλὰ διὰ τοιούτων συλλογισμῶν, ἐτυμολογιῶν καὶ ἐπιχειρημάτων δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ὅποιον νὰ μὴ ἡμπορῇ νὰ ἀποδειχθῇ. Ἐλθωμεν δὲ ἤδη εἰς σπουδαιότεραν τοῦ ζητήματος ἐξέτασιν.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ καθ' ἡμᾶς ἑλληνικὴ γλῶσσα μεταχειρίζεται πολὺ τὰ ὑποκοριστικά καὶ συνήθως ἄνευ λόγου, τοῦλάχιστον ἄνευ φαινομένου τὴν σήμερον λόγου· οὐδὲν ἦττον ὁμοῦς ἀναμφισβήτητον εἶναι, ὅτι ἡ χρῆσις αὕτη τῶν ὑποκοριστικῶν εἶναι πολὺ προγενεστέρα τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν οἱ πανσλαβισταὶ πρεσβεύουσιν ὅτι κατεκτήθη ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ Σλαύων καὶ συνέβη κατ' αὐτοὺς ἡ μεταμόρφωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς σλαβισμόν, ἥτοι τῆς ὀγδόης, ἐνάτης καὶ δεκάτης ἐκατονταετηρίδας. Τὸ κοινότερον λεξικὸν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης ἀρκεῖ ἵνα πείσῃ περὶ τοῦτου πάντα ἀνθρώπων, ὅστις δὲν ἤθελεν εἶναι οἰκοθεν ἐξωκειμένος πρὸς τοὺς Ἑλλήνας συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ δὲ ἀναμφισβήτητον τοῦτο γεγονός εἶναι ἱκανὸν νὰ φημῶσιν τὰ στόματα τῶν πανσλαβιστῶν, τῶν ἀξιούντων ὅτι ἡ καθ' ἡμᾶς ἑλληνικὴ δια τοῦ σλαβισμοῦ παρέλαβε τὴν ἐξιν τοῦ ὑποκορίζειν.

Ἐν τούτοις τὸ ζήτημα δεῖται πλειοτέρας τινὸς ἐξακριβώσεως. Δὲν θέλομεν βεβαίως ἐπιχειρήσει ἐνταῦθα τὴν σύνταξιν ὁλοκλήρου λεξικοῦ τῶν ὑποκοριστικῶν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης, θέλομεν μάλον ἀνερευνῆσαι τὸν λόγον δι' ὃν ἐσχηματίσθησαν πολλὰ ἐκ τῶν ὑποκοριστικῶν, λόγον

ὅστις ἂν δὲν ἀπατώμεθα, εἶναι ἐγγώριος. ἔθνικος, ἑλληνικός, καὶ οὐχὶ προῖον ξενικῆς ἐπεμβάσεως ὡς ἀξιοῦσιν αἱ πανσλαυῖται.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ἡ χρῆσις τῶν ὑποκοριστικῶν εἶναι συνεχεστάτη καὶ ἀποδείκνυται ἀληθῶς κατάχρησις εἶναι ὁμολογουμένως ὁ Ἐπίκτητος (1). ἀλλὰ τί ἦταν αἱ διατριβαί, τί ἦτο τὸ ἐγχειρίδιον, τί ἐνὶ λόγῳ αἱ συγγραφαὶ αἱ φέρουσαι τοῦ Ἐπικτήτου τὸ ὄνομα; Αἱ συγγραφαὶ αὗται οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ τὸ Εὐαγγέλιον, οὕτως εἰπεῖν, τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας. Μήπως λοιπὸν τὸ φαινόμενον τοῦ ὁποίου πρόκειται νὰ ἀναζη-

(1) Ἐκ τῶν ἀπείρων παραδειγμάτων τὰ ὁποῖα ἡδυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ λόγου ἡμῶν, ἀρκοῦμεθα νὰ σημειώσωμεν τὰ ἑξῆς· ὁ κοχλίας γίνεταί κοχλίδιον· ὁ βολβός, βολβάριον ἢ βολβίδιον· ἡ γυνή, γυναικάριον· ὁ ἵππος, ἱππάριον· ὁ ἀγρὸς, ἀγρίδιον· ὁ οἶκος, οἰκίδιον· ὁ δοῦλος, δουλάριον· τὸ ἔλαιον, ἐλάδιον· ὁ οἶνος, οἰνάριον· τὸ σῶμα, σωματίον· ἡ κτίσις, κτισίδιον· ὁ ἄνθρωπος, ἀνθρωπάριον· ἡ σὰρξ, σαρκίον ἢ σαρκίδιον· ὁ ὄνος, ὄνάριον· ὁ χαλινός, χαλινάριον· τὸ σάγμα, σαγματίον· τὸ ὑπόδημα, ὑποδημάτιον· ὁ ἄργυρος, ἀργυρίδιον· ἡ κόρη, κοράσιον ἢ κορασίδιον· ἡ δόξα, δοξάριον· ὁ σῖτος, σιτάριον· ὁ σπῖγγος, σπογγάριον· ἡ μάχαιρα, μαχάριον· ἡ σταφυλὴ σταφύλιον· ὁ βῶλος, βωλάριον· ἡ γωνία, γωνίδιον· τὸ δένδρον, δενδρύλλιον· τὸ ἔντερον, ἐντέριον· ἡ κλίνη, κλινάριον· τὸ κρέας, κρεάδιον· ἡ μύξα, μυξίδιον· ἡ μύξα, μυξάριον· τὸ ὄργανον, ὀργάνιον· τὸ πλέγμα, πλεγμάτιον· τὸ πνεῦμα, πνευμάτιον· ὁ σμαράγδος, σμαράγδιον· ὁ στρουθός, στρουθίον καὶ στρουθάριον· τὸ στρώμα, στρωμάτιον· τὸ τέκνον, τεκνίον· ἡ τέχνη, τεχνίον· ἡ θρίξ, τριχίον· τὸ φύλλον, φυλλάριον· ὁ χυλός, χυλάριον· ἡ ψῆδῃ, ψιδάριον· ἡ ψυχὴ, ψυχάριον· ἡ χῆν, χηνίδιον· τὸ μέλος, μελύδιον· τὸ φυτὸν, φυτάριον· ἡ ὑπόληψις, ὑποληψίδιον· τὸ ἄνθος, ἀνθύλλιον· ὁ πίναξ, πινακίδιον· ἡ τύλη, τύλιον, τυλάριον· τὸ πτεῖλον, πτιλάριον· τὸ αὔς, αὐτίδιον· ὁ σιδήρεος, σιδήριον· τὸ πρόσθλημα, προβλημάτιον· ἡ σκηνή, σκηνίδιον· τὸ πραιτώριον, πραιτωρίδιον· ὁ πλακοῦς, πλακούντιον, πλακουντάριον· ἡ πήρα, πηρίδιον· ἡ ὀθόνη, ὀθόνιον· ὁ ὀβολός, ὀβελίσκος· τὸ νόημα, νοημάτιον· ὁ νεανίσκος, νεανισκάριον· τὸ μύρον, μυράριον· ὁ μόσχος, μοσχάριον· ὁ μισθός, μισθάριον· τὸ μέρος, μερίδιον· ὁ λόγος, λογάριον· ἡ λέξις, λεξίδιον· ὁ κράββατος, κραββάτιον· ἡ κολλύρα, κολλούριον· ὁ κέραμος, κεράμιον, κεραμίδιον· τὸ ἱμάτιον, ἱματίδιον· τὸ ἐπιφώνημα, ἐπιφωνημάτιον· τὸ δεῖπνον, δειπνάριον· ἡ γῆ, γῆδιον, κτλ.

τήσωμεν τὸν λόγον ἔχει τὰς ἀφορμὰς αὐτοῦ ἐν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς δοξασίαις τῆς πολυθρῦλλου ἐκείνης αἵρέσεως; Ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἡ χρῆσις τῶν ὑποκοριστικῶν εἶναι προγενετιτέρα αὐτῆς· ἀλλ' ἡ κατάχρησις, καθόσον ἡζεύρομεν ἀπαντᾶται κατὰ πρῶτον ἐν τῷ κυριωτάτῳ κήρυκι τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας· καὶ τὸ περίεργον, ἐνῶ εὐοίκεται καὶ παρ' ἑτέρῳ ἀπαδῶ τοῦ δόγματος τούτου, τῷ Μάρκῳ Ἀύρηλίῳ, δὲν ἀναφαίνεται τοιαύτη εἰς οὐδένα ἄλλον τῶν συγγρόνων ἢ μεταγενεστέρων συγγραφέων. Τὸ δὲ ἐτι περισργότερον, ὁ Ἀρριανός, ὁ γράψας τὰς τε διατριβάς καὶ τὸ ἐγχειρίδιον, καὶ ὅστις τοσαύτην ἐποίησεν ἐν ταῖς συγγραφαῖς ταύταις κατάχρησιν τῶν ὑποκοριστικῶν, δὲν φαίνεται παντάπασιν λάτρης ἰδιάζων τοῦ ὑποκορισμοῦ ἐν ταῖς παρ' αὐτοῦ ὡς αὐτῶς γραφείσαις ἱστορίαις. Ὅστις παραβάλλῃ τὴν ἀνάβυσσον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸ ἐγχειρίδιον καὶ τὰς διατριβάς, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἑκάτερα τῶν ἔργων τούτων ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐγράφησαν χεῖρός. Τὰ δύο λοιπὸν ταῦτα γεγονότα, ὅτι ἡ κατάχρησις τῶν ὑποκοριστικῶν ἀναφαίνεται κατὰ πρῶτον ἐν ταῖς διατριβαῖς καὶ ἐν τῷ ἐγχειρίδιῳ, καὶ ὅτι ὁ συγγραφεὺς ὁ διαβιβάσας ἦν τὰ δόγματα ταῦτα καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας, ἅμα ἐπιχειρήσας νὰ γράψῃ περὶ ἀντικειμένον αἰλλοτρίου αὐτῇ, ἀποβάλλει ἀμέσως τὴν συχνὴν ἐκείνην χρῆσιν τοῦ ὑποκορισμοῦ, δὲν παρέχουσιν ἄρ' αὖ γε ἡμῖν τὸ ἐνδόξιμον ὅτι τὸ ἐνασχολοῦν ἡμᾶς ζήτημα ἔχει στενὴν τινα σχέσιν πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ δόγματα τῆς φιλοσοφίας ἐκείνης;

Ἡ γλῶσσα εἶναι ἡ διὰ τοῦ λόγου ἐκφράσις τῶν διανοημάτων τοῦ ἀνθρώπου. Καθόσον δὲ αἱ ἐντυπώσεις τοῦ ἀνθρώπου τροποποιοῦνται, καθόσον τὸ πρίσμα δι' οὗ βλέπομεν τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον μεταβάλλεται, ἑτέραν ἀναγκαίως λαμβάνει χροιάν καὶ ἡ γλῶσσα δι' ἧς ἐκφράζονται αἱ ἐντυπώσεις ἡμῶν. Ἀλλὰ αἱ περὶ τῶν κεφαλαιωδестέρων καὶ ὑψηλοτέρων ἀντικειμένων τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ κόσμου ἐντυπώσεις τοῦ ἀνθρώπου ἐκπηγάζουσι πρὸ πάντων ἐκ τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ δοξασιῶν. Βραδύτερον δὲ, καθόσον ἐπέρχεται ἡ φιλοσο-

φία εἰς ἐπικουρίαν καὶ ἐρμηνείαν, ἐνίοτε δὲ καὶ ὁλοσχερῇ ἀντικατάστασιν τῆς καθαρῶς θρησκευτικῆς θεωρίας, ἐπενεργεῖ φυσικῶ τῷ λόγῳ καὶ ἡ φιλοσοφία εἰς τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην δῆλωσιν τῶν ἐντυπώσεων καὶ διανοημάτων τοῦ ἀνθρώπου. Τοιαύτη δὲ τῆς φιλοσοφίας ἐπίδρασις συνέβη ἰδίως πρωῒμωτάτα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, ἐν ᾗ τὸ θετικὸν θρησκεῖμα δὲν ἠδυνήθη ἐκ πρώτης ἀφετηρίας νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ἔρευναν, καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτὴν τὰ πρωτεῖα ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐν ταῖς λογίαις μάλιστα τοῦ ἔθνους τάξουσιν ἡ φιλοσοφία κατήντησε νὰ λάβῃ τὴν θέσιν τῆς θετικῆς θρησκείας καὶ ὁ φιλόσοφος τὴν τάξιν τοῦ ἱερέως. «Δεῖ, λέγει ὁ Πλούταρχος, οὐχ οὕτω τὸν ῥήτορα τὸ αὐτὸ φθέγγεσθαι καὶ τὸν νόμον, ὡς τὸν βίον τοῦ φιλοσόφου τῷ λόγῳ σύμφωνον εἶναι. Ὁ γὰρ λόγος τοῦ φιλοσόφου νόμος ἀυθαίρετος καὶ ἴδιος ἐστίν. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ λοιπὸν Ἑλλάδι, ἡ φιλοσοφία ἀπέβη προϊόντος τοῦ χρόνου ὁ ἀυθαίρετος ἐκεῖνος νόμος καὶ ἴδιος, καθ' ὃν οἱ ὀπαδοὶ ἐρρύθμιζον τὸν ἑαυτῶν βίον, στηλιτευόμενοι ὅσάκις ὁ βίος οὗτος δὲν ἦτο σύμφωνος πρὸς τὰς ἀρχὰς αἱ ἐπρέσβευον περὶ ἀνθρώπου καὶ φύσεως.

Ἀλλὰ ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην φιλοσοφικὴν αἵρεσιν, ἡ στωικὴ βαθύτερον μετερρύθμισεν τὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἐπὶ δύο ἐκατονταετηρίδας ὑπῆρξε θρησκεία μᾶλλον ἢ φιλοσοφικὴ σχολή ἐν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ· ἀρρενωπὸς καὶ ἀγέρωχος θρησκεία τῶν μεγάλων ψυχῶν, ἔχουσα τοὺς λειτουργοὺς, τοὺς πιστοὺς καὶ τοὺς μάρτυρας αὐτῆς. Πλὴν τούτου, διατέλεσεν οἰκειοτάτη πρὸς τὸν χριστιανισμόν, ἐχειραγώγησεν αὐτὸν ὡς ἀγαθὴ μήτηρ ἐν τῷ κόσμῳ καὶ προπαρασκεύασε τὰ πνεύματα εἰς τὴν παραδοχὴν αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα, ὅτε ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως ἐκείνη θρησκεία ἐπεκράτησε τῆς οἰκουμένης, ἡ στωικὴ φιλοσοφία δὲν κατεστράφη, ἀλλ' ἐπῆλθε συγχώνευσίς τις μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἔκτοτε κατήντησεν ἀδύνατον νὰ διακριθῶσιν ἐντελῶς ἀπ' ἀλλήλων. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι ὁ κατὰ Ἰωάννην ὁρισμὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι αὐτὸς ὁ

τῶν στωϊκῶν ὁρισμὸς· ὅτι τὰ εὐαγγέλια ἐγράφησαν εἰς ὕψος ἀποφθεγματικὸν περιμερὲς τοῦ ὕψους τῆς Στοᾶς, καὶ ὅτι ἀναγιγνώσκοντες τὸν Ἐπίκτητον πολλάκις δυνάμεθα ν' ἀπατηθῶμεν καὶ νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τινὰς τῶν ὠραιότερων καὶ ὑψηλοτέρων σελίδων τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἀνάγνωτε ἐν τῷ βιβλίῳ πρώτῳ τῶν διατριβῶν τὸ ἑννατον κεφάλαιον περὶ τοῦ πῶς ἀπὸ τοῦ συγγενεῖς ἡμᾶς εἶναι τῷ Θεῷ ἐπέλθῃ ἂν τις ἐπὶ τὰ ἐξῆς, ὅπου ψέγε-αι πᾶσα διάκρισις ἐθνικότητος, ὅπου λέγεται ὅτι οὐδεὶς Ἀθηναῖος ἢ Κορίνθιος, ἀλλὰ κόσμιος, ἀλλὰ υἱὸς Θεοῦ ἀδελφοῦ· ἔχων τοὺς ἐτέρους ἄνθρωπος· καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ἐνθυμηθῇτε τὸν Ἀπόστολον Παῦλον γράφοντα πρὸς τοὺς Γαλάτας· οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἕλληνι, οὐκ ἐν δούλῳ οὐδὲ ἐλεύθερῳ· οὐκ ἐν ὄρσεν οὐδὲ θῆλυ, πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἑστὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Πάλιν δὲ κατωτέρω κατακρίνων ὁ στωϊκὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς μὴ σκεπτομένους εἰμὴ μόνον περὶ τῶν ὕλικῶν, καὶ τοὺς λέγοντας πόθεν φάγω μὴ δὲν ἔχων· ὅταν χορτασθῇτε σήμερον, ἀνακράζει, κάθησθε κλαίοντες περὶ τῆς αὔριον πόθεν φάγητε· ἀλλὰ δὲν βλέπετε τὰ ἄγρια θηρία ὧν γίνεσθε χειρότεροι καὶ δειλοτέροι, τὰ ὅποια οὐδὲ τροφῆς ἀποροῦσι τῆς ἰδίας, οὕτε τρόπου ἐν γένει ζωῆς τοῦ καταλλήλου; Τοῦτο δὲν σᾶς ἀναμιμνήσκει ὡταύτως τὸ τοῦ Εὐαγγελίου, σμὴ μεριμνᾶτε τί φάγητε καὶ τί πίητε· μηδὲ τὰ σώματα ὑμῶν τί ἐνδύσθητε· ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάζουσιν εἰς ἀποθήκας. Μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον· ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήτει τὰ ἑαυτῆς· ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς.»

Δὲν ἀξιῶμεν ὅτι ἡ Στοὰ ὑπῆρξεν ἀναμάρτητος· βεβαίως ὄχι. Τὰ ἀνθρώπινα ἔργα εἶναι ἀτελῆ, ἡ δὲ ἀνθρωπότης διηνηκῆς πρόοδος. Ἡ φιλοσοφία ἐκείνη ἐξεπλήρωσεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ μεγάλην κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐντολήν. Προκύψασα ὡς θαλαρᾶ ὅκσις ἐν τῇ ἠθικῇ ἐρήμῳ, δι' ἧς ὁ ἀρχαῖος κόσμος χωρίζεται ἀπὸ τοῦ νεωτέρου, ἀνέδειξεν ἄνδρας κραταιοὺς καὶ μεγαλόφρονας, ἀνέθρεψεν αὐτοκράτορας, ἐμόρφωσε τὰ

δίκαιον καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τοῦ νεωτέρου ἠθικοῦ βίου. Ἀλλ' ἡ μέγιστος τιμωρὶς αὐτοῦ τὰ μεγάλα σώματα τὰ ὅποια θεωρεῖται εἶναι τοσοῦτω μείζονα σχηματίζουσι σκιάν. Ἠμάρτησεν εἰς πολλὰ τοσοῦτω καταφανέστερον, ὅσην ἦτο πρακτικώτερα, αἱ δὲ ἀρχαὶ αὐτῆς ἐκφραζόντο εἰς τὸν θετικὸν βίον. Οὐχ ἤττον, οὐδὲν ἄλλο ἀνθρώπινον ἔργον παρίστησι τὸ αὐστηρόν καὶ καταπληκτικὸν μεγαλεῖον τῶν φιλοσόφων τῆς στοᾶς.

Ἐννοεῖται ὅτι ὁμιλοῦμεν ἐνταῦθα περὶ τῆς νεωτέρας στοᾶς, ἥτις ὑπῆρξεν οὐσιωδῶς τῆς ἀρχαίας διάφορος. Ὁ Πλάτων, μετὰ υἱελῆς ὄντως στοργῆς, ὑποχωρῶν ἐνώπιον τοῦ Σωκράτους, παρεδωκεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους εἰκόνα τοῦ υἱοῦ τοῦ Σωφρονίσκου πολὺ ἔως λαμπροτέραν τῆς πραγματικῆς. Διότι ἀμφισβητεῖται, καὶ δικαίως, ἂν ὁ Σωκράτης ἐπρέσβευε τὰς ἐν τῷ Φαίδωνι περὶ ψυχῆς ἀρχάς· κατὰ πάντα δὲ πιθανότατα ὁ μᾶλλον πιστὸς τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας μαθητὴς, εἰ καὶ οὐχὶ ὁ μᾶλλον μετάρσιος καὶ φιλόστοργος, ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστοτέλης. Ἀμφότεροι ἀναχωρήσαντες ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ σημείου καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀντλήσαντες πηγῆς, ἐστράφησαν ἐπὶ ἰδίαν ἑκάτερος ὁδὸν καὶ ἀπέλκξαν εἰς διάφορα συμπεράσματα. Ἀλλ' ἐν ἐν τοσοῦτω βραχεὶ διαστήματι, ἡ αὐτὴ φιλοσοφία τοσοῦτον ἠλλοιώθη, τί ἄρα συνέβη ἐντὸς τῶν πολλῶν ἑκατονταστηρίδων ὅτι διήλθον ἀπὸ Ζήνωνος μέχρις Ἐπικτήτου καὶ Μάρκου Αὐρηλίου; Κατὰ τοὺς ἐσχάτους τούτους χρόνους, οἱ Στωϊκοὶ δὲν περιστρέφοντο, ὡς πάλαι ποτὲ, εἰς ἀγόνους καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀσαφεῖς θεωρίας, ἀλλὰ ἐξεδήλουν τὰς ἀρχάς αὐτῶν ἐπὶ τὸ πρακτικώτερον, δογματικῶς ἢ τοῦλάχιστον ἄνευ πολλῶν συζητήσεων· διότι ἡ κοινωνία τότε δὲν εἶχεν ἀνάγκην διαλεκτικῆς δεινότητος καὶ ἐπιτετηδευμένης φρασσεολογίας· θεραπείας εἶχεν ἀνάγκην καὶ ἐζήτει ἱατρὸν ἐπιτήδειον νὰ ψύσῃ τὰς πληγὰς αὐτῆς καὶ νὰ τὰς καυτηριάσῃ. Δὲν ἦτο λοιπὸν καιρὸς ἀναλύσεων λεπτολόγων, ἀλλὰ συμβουλῶν καὶ ἐπιταγῶν, αἱ δὲ ἐπιτακτικαὶ συμβουλαὶ ἔχουσι πάντοτε ἀπότομόν τι καὶ ἀπέρητον, οἷον τῶνόντι εἶναι τοῦ Ἐπικτήτου καὶ τοῦ

Μάρκου Αὐρηλίου τὸ ὕψος. Τὸ ἐγχειρίδιον δύναται νὰ λογισθῇ ὡς τὸ εὐαγγέλιον τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας· καὶ ἐγρᾶφη ὁμολογουμένως διὰ τοὺς πολλοὺς, οὐχὶ διὰ τοὺς ἐκλεκτούς. Τοῦτου ἕνεκα ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι σαφής, σύντομος, ἀποφθεγματικὴ. Ἡ διδασχὴ αὐτοῦ ἐκφραζομένη μετὰ πλήρους καὶ προφητικῆς οὐτως εἰπεῖν πεποιθήσεως, περιέχει, ἐν τῇ πεποιθήσει αὐτῇ τοῦ λέγοντος, τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς τοῖς διατριβαῖς εὐρίσκομεν τὴν λαλουμένην μᾶλλον ἢ τὴν γραφομένην ὑπὸ τῶν εὐπαιδευτῶν γλῶσσαν. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ Ἀρριανὸς ἐν τῇ πρὸς τὸν Λεύκιον Γέλλιον ἐπιστολῇ, λέγων, ὅτι δὲν συνέγραψε τοὺς Ἐπικτήτου λόγους, ἀλλ' ἐπειράθη νὰ διατηρήτῃ ὡς ὑπομνήματα τὰ παρ' ἐκείνου λεγόμενα διὰ τῶν αὐτῶν ὡς οἷόν τε λέξεων· ἀεστὶ δὲ ταῦτα, ὡς περ εἰκὸς, ὅποια ἂν τις αὐτόθεν ὁρμηθεὶς εἴποι πρὸς ἕτερον, οὐχ ὅποια ἂν ἐπὶ τῷ ὑπερὸν ἐντυγχάνειν τινὰς αὐτοῖς συγγράφειν. Τοῦτο ἄλλως ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ γεγο·ότος περὶ οὗ ἡδὴ ὠμιλήσαμεν, ὅτι ὁ Ἀρριανὸς ὡς ἱστορικὸς μεταχειρίζεται ὅλως ἄλλην τῆς τοῦ φιλοσόφου λέξιν ὥστε διὰ τοῦ Ἐπικτήτου καὶ τοῦ τοσοῦτον συγγενοῦς αὐτοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν γλῶσσαν ἣν ἐλάλουν οἱ πεπαιδευμένοι Στωϊκοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθ' ἣν ἡ φιλοσοφία αὐτῶν ἦτο τὰ μάλιστα διαδεδομένη καὶ τὰ μάλιστα προσιτὴ εἰς τοὺς πολλοὺς· καὶ δυνάμεθα λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν πόθεν προήλθεν ἡ ἰδιαίτουσα τῆς γλώττης ταύτης διάπλασις καὶ μέχρι τίνας ἐπενήργησεν ἐπὶ τῆς ὅλης τοῦ ἔθνους γλώσσης.

Ἡ στωϊκὴ φιλοσοφία κραταίει τὴν φιλαυτίαν· μὴ φανῇ δὲ τοῦτο παράδοξον, διότι περὶ φιλαυτίας ἐνταῦθα ὁμιλοῦντες, ἐννοοῦμεν τὴν ἠθικὴν οὐχὶ τὴν ὕλικήν. Ὁν λόγον ὀνομάζομεν φίλαυτον, τὸν ἀνθρώπον ὅστις κύριον σκοπὸν τοῦ βίου ἔχει νὰ διατηρήσῃ ἀβλαβῆ τὴν εὐεξίαν αὐτοῦ καὶ τὴν εὐζωίαν, τὸν αὐτὸν λόγον δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν φίλαυτον τὸν Στωϊκόν, ὅστις κύριον σκοπὸν τοῦ βίου ἔχει νὰ διατηρήσῃ ἀνόθευτον τὴν τιμὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀρετήν· ἡ μόνη μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰ εἶναι ὅτι ὁ μὲν φιλεῖ τὴν σωματικὴν αὐτοῦ ἀτομικότητα, ὁ

δὲ, τὴν ἡθικὴν ἀτομικότητα. Τοσοῦτον δὲ φιλαυτος κατὰ τοῦτο εἶναι ἡ φιλοσοφία ἐκείνη, ὥστε κρίνει τὸ ἐγὼ ἀνώτερον πάσης τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐπιλοίπων ἀνθρώπων προσβολῆς καὶ ἀποθεοί, οὕτως εἶπεν, αὐτὸ διὰ τῆς ψυχρᾶς περιφρονήσεως τῶν βασιάνων καὶ τοῦ θανάτου. Πρωτίστον καθήκον ἐπιβάλλει τὴν ἀταραξίαν καὶ τὴν ἀπάθειαν, ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε· οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ἐν πένθει ἢ ἀποδημοῦντος τέκνου, ἢ ἀπολωλεκότα τὰ ἑαυτοῦ. μέχρι μέντοι λόγου μὴ ὅλναι συνεπιφέεσθαι αὐτῷ, καὶ οὕτω τύχη καὶ συνεπισπένδῃ προέχει μέντοι μὴ καὶ ἔσῃεν σιδήρεον¹⁾ εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀπάθεια αὕτη ἡ καταστρέφουσα τὸ εὐγενέστερον προνόμιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν πρὸς τοὺς ὁμοίους ἀγάπην, καὶ μεταβάλλουσα ἡμᾶς εἰς ψυχροὺς καὶ ἀνοκτίρμονας λίθους, φθείρει πᾶσαν τῆς ψυχῆς ζωτικότητα καὶ θωρακίζει μὲν τὴν καρδίαν κατὰ τῆς λύπης, θωρακίζει ὅμως ἐν ταύτῃ αὐτὴν κατὰ τῆς εὐτυχίας, κατὰ τῆς χαρᾶς καὶ πρὸ πάντων κατὰ τῶν λεπτῶν καὶ ἀνεκφράστον συγκινήσεων, ἃς παράγει ἐν ἡμῖν ἡ φιλαυτοπία, ἡ συμπάθεια, ἡ ἀγάπη. οὐκ ἔγωγε συμφέρομαι, λέγει ὁ γλυκὺς Πλούταρχος, τοῖς τὴν ἄγριον ὕμνουσι καὶ σκληρὰν ἀπάθειαν, ἔξω καὶ τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος οὐκ ἔστιν ἀφαιρήσεται γὰρ ἡμῖν αὕτη τὴν ἐκ τοῦ φιλεῖν καὶ φιλεῖσθαι εὐνοίαν. ἦν παντὸς μᾶλλον διασώζειν ἀναγκαῖον. Ἀλλ' ἵνα ἐξηγήσωμεν μέχρι τίνος τὴν ὑπεράνθρωπον ταύτην ἀξίωσιν τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτῆς φάσει, ἀνάγκη νὰ μὴ λητμονάσωμεν τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν παρήχθη. Κατὰ τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδα, ἡ ἀρχαία θετικὴ θρησκεία εἶχεν ἐκλείψει, ἡ δὲ νέα δὲν εἶχεν ἐτι ἀρκούντως διαδοθῇ. Ἡ πρακτικὴ φιλοσοφία, ἥτις οὐδέποτε εἶχεν ἐπικρατήσει πολὺ, ὁλοσχερῶς ἐναυάγησεν ἐντὸς τῶν σοφιστικῶν θεωρημάτων καὶ λεπτολογιῶν. Πάντες οἱ ἡθικοὶ δεσμοὶ ἐχαλαρώθησαν. Ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς οἰκουμένης ἐκάθηντο αὐτοκράτορες, ὧν οἱ πλείστοι οὐδεμίαν ἔχοντες ἔννοιαν τοῦ

(1) Ἐπικτ. Ἐγχειρ. κεφάλ. XVI,

δικαίου καὶ τοῦ χρηστοῦ, ἐξετραχηλίζοντο εἰς τὴν φοβερωτέραν ἀκολασίαν καὶ συνεπλήρουν τὴν κοινὴν παραλυσίαν· ὁ βίος, ὁ ἡθικὸς βίος κατήντησεν ἀφόρητος. Τί δ' ἄλλο εἶναι ἡ ἀταραξία καὶ ἡ ἀπάθεια. ἦν ἐκέρυξεν ἡ στωϊκὴ φιλοσοφία ἡ ἀδελφαὶ ἀμφιβαλλεῖς τοῦ θανάτου; ὥστε δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι ἂν ἡ φιλοσοφία ἐκείνη δὲν ἡδυνήθη ν' ἀναστειλώσῃ τὸ παντελὲς καταρσεῦσαν οἰκοδόμημα τῆς ἡθικῆς, ἐδίδασκεν ὅμως πῶς ἡδύνατο οἱ ἄνθρωποι νὰ μένωσιν ὅσον ἐνδέχεται ἄτρωτοι ἀπὸ τοῦ μολύσματος τῆς ὀλεθρίας ἐκείνης πανώλους, καὶ ἐν ἀνάγκῃ πῶς ἡδύνατο ν' ἀπαλλάττονται εὐπρεπῶς ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῇ διαβιώσεως. Ἀναγνώσατε τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἵνα κατανοήσῃτε τὴν καρτερίαν καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην τῶν ὑπαδῶν τῆς Στοᾶς, οἵτινες ἐβάδιζον εἰς τὸν θάνατον ὡς εἰς ἐορτήν, φιλοσοφοῦντες, μειδιῶντες, ἀστεϊζόμενοι. Οὐδεὶς τῶν στωϊκῶν ὠχρίασέ ποτε κατὰ τὴν ὑστάτην ταύτην ὥραν, τὸ δὲ φρόνημα αὐτῶν ἦτο τοσοῦτον, ὥστε οἱ πλείστοι, μὴ καταδεχόμενοι νὰ περιπέσωσιν εἰς χεῖρας τοῦ δημίου, αὐτοὶ παρέδιδον ἑαυτοὺς εἰς τὴν αἰωνιότητα. Ἀλλ' ἐνδιατρίψωμεν ἐπὶ μικρὸν εἰς τὰ ἐπιχειρήματα δι' ὧν ἡ φιλοσοφία αὕτη ἐπέβαλε τὴν θεμελιώδη αὐτῆς ἀρχὴν τῆς ἀπαθείας καὶ τῆς ἀταραξίας.

Ὁ Ἐπίκτετος διαιρεῖ τὰ ὄντα εἰς δύο, λέγων ὅτι μὲν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ' ἐφ' ἡμῖν. Ἐφ' ἡμῖν μὲν ὑπόληψις, ὁρμὴ ὀρεξις, ἐκκλισις, καὶ ἐνὶ λόγῳ ὅσα ἡμέτερα ἔργα· οὐκ ἐφ' ἡμῖν δὲ, τὸ σῶμα, ἡ κτίσις, δοξαὶ ἀρχαὶ καὶ ἐνὶ λόγῳ ὅσα οὐχ ἡμέτερα ἔργα. Καὶ τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν εἶναι ἐλεύθερα, εὐσθενῆ, ἀκώλυτα, ἀπαραπόδιστα· τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἀσθενῆ, δοῦλα, κωλυτὰ, ἀλλότρια. Πρὸς ταῦτα πρέπει νὰ ἐπιφωνῶμεν, ἀφαντασία εἶ καὶ οὐ πάντως τὸ φαινόμενον· οὐδὲν πρὸς ἐμέ. Οὐδέποτε ἐπιδιώκοντες, οὐδέ θλιβόμενοι ἐὰν ἀπολέσωμεν αὐτὰ, κράτιστοι δὲ καὶ ἄριστοι ὄντες ὅσάκις τὰ ἀπολακτίζομεν. «Εἰ προκόψαι θέλεις, ἄφες τοὺς τοιούτους ἐπιλογισμούς· ἐὰν ἀμελήσω τῶν ἐμῶν, οὐχ ἔξω διατροφάς· ἐὰν μὴ κολάσω τὸν παῖδα, πονηρὸς ἔσται. Κρεῖσσον δὲ καὶ τὸν παῖδα κατὸν εἶναι ἢ σὲ κακοῦ»

δαιμονοῦνταν· Ἄλλ' ἄρά γε οὐδεμίαν ἔχειταίην τῆς ζωῆς αὐτοῦ στιγμὴν, ὅρα, ἀνα-
εὐθύνην ὁ πατήρ, ὁ παραδίδων υἱὸν κακὸν
εἰς τὴν κοινωνίαν; οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἱ κα-
ταδικάσαντες ἄλλοτε τὸν Σωκράτην ἕ-
κα τῆς κακίας τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, Ἀλκιβιά-
δου καὶ Κριτίου, τί ἤθελον εἶπει εἰς προ-
έκειτο νὰ δικάσῃ τὸν Μάρκον Αὐρήλιον,
τὸν πατέρα τοῦ Κομμόδου;

Ὁ λόγος ὁμῶς δὲν εἶναι περὶ τῆς ἀξίας
τῶν Στωϊκῶν δογμάτων· ὁ λόγος εἶναι ἄν,
καὶ τίνα ἄρά γε ἐπιρροὴν ἔσχον εἰς τὴν
διάπλασιν τῆς γλώσσης. Μὴ λησμονῶμεν
ὅτι αἱ ἀρχαὶ αὗται δὲν ἐξεφέροντο οὐδὲ
παιδιᾶς, οὐδὲ ἰδιοτροπίας χάριν· ὅτι δὲν
ἦσαν ὑπολογισμοὶ θεωρητικοὶ φιλοσόφων
πρεσβεύοντων ἐν τοῖς ταμείοις αὐτῶν, ἢ καὶ
ἐν τοῖς σχολείοις τὰ τοιαῦτα, λησμονούν-
των δὲ τοὺς λόγους ἐν τῷ θετικῷ βίῳ καὶ
πολιτευομένων ἐν αὐτῷ ὅπως ὅλοι οἱ ἄλλοι
θητοὶ, ἢ καὶ χειρόν τούτων, καθὼς συμβαί-
νει πολλάκις εἰς πολλοὺς τῶν φιλοσόφων
ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων χρόνων. Ἐν τῇ
τελευταίᾳ αὐτῆς φάσει, ἡ στωϊκὴ φιλοσο-
φία ὑπῆρξεν, ὡς προείπομεν, πρακτικωτάτη,
οἱ δὲ ὁπαδοὶ αὐτῆς, ἀφοῦ δι' ἅπαντος τοῦ
βίου καθυπέβαλλον ἑαυτοὺς εἰς τοὺς σοβαροὺς
ἐκείνους νόμους, ἔπειτα ἀπέβλεπον πρὸς
τὸν θάνατον ἀτρόμητοι· καὶ προσμεριδιών-
τες, χαιρετίζοντες καὶ ἀσπαζόμενοι αὐτὸν
ὡς φίλον πρὸ καιροῦ περιμενόμενον καὶ σω-
τῆρα. Τούτων τεθέντων, εἶναι ἀδύνατον νὰ
μὴ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ τοιαύτη πραγμα-
τικὴ ὀλιγωρία πρὸς πάντα τὰ κοινῶς νομι-
ζόμενα ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου, ὅτι ἡ
τοιαύτη ἀγέρωχος περιφρόνησις τῶν οὐκ
ἐφ' ἡμῖν, οὐ μόνον τοῦ πλούτου καὶ τῆς
ἡδονῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν
τέκνων, ἀνγκυαίως ἐμελλε νὰ ἀπεικονισθῇ
ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν. Πᾶν ὅ,τι δὲν εἶναι
ἀρετὴ, πᾶσα λέξις ἐκδηλοῦσά τι τῶν οὐκ
ἐφ' ἡμῖν ἐκφράζεται παρ' αὐτῶν διὰ τύπου
τινὸς ὅστις δὲν σμικρύνει μόνον τὰ πράγ-
ματα, ἀλλὰ καὶ ἐξασθενίζει αὐτὰ σκώπτων
καὶ περιφρονῶν· διότι τοιαύτη εἶναι ἡ πλή-
ρης τοῦ ὑποκοριστικοῦ τύπου ἔννοια, οἷον
δίδει ἡμῖν, αὐτὸς ὁ Ἐπίκτητος, ὅστις λαμ-
πρότατα περιγράφων τὴν ἀφροδίαν, οὐ μόν-
ον ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδιαφορίαν μεθ' ἧς ὁ
Σωκράτης εἶδεν ἀντιμέτωπον τὴν τελευ-

κράζει, πῶς ὑποκορίζεται καὶ σκώπτει τὸν
θάνατον. Οἱ στωϊκοὶ λοιπὸν ὁμιλοῦντες
ὑπεκορίζοντο πάντα τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Ὁ-
λόκληρον τὸ Ἐγχειρίδιον καὶ ὅλαι αἱ δια-
τριβαὶ μαρτυροῦσι περὶ τῆς ἀληθείας ταύ-
της ἀναμφισβητήτως· ἀκαθάπερ ἐν πλῶ
τοῦ πλοῦτος καθορμισθέντος, ὡς ἐξέλθοις
ὑδρεύσασθαι, ὁδοῦ μὲν πάρεργον καὶ κοχλί-
διον ἀναλέξῃ καὶ βολβάριον· τετάσθαι δὲ
δεῖ τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὸ πλοῖον καὶ συνε-
χῶς ἐπιτρέφεσθαι μήποτε ὁ κυβερνήτης κα-
λέσει· καὶ καλέσῃ, πάντα ἐκεῖνα ἀφιέναι,
ἵνα μὴ δεδεμένος ἐμβληθῇς ὡς τὰ πρόβατα·
οὕτω καὶ ἐν τῷ βίῳ, εἰς δεδῶται, ἀντὶ
βολβιδίου καὶ κοχλιδίου γυναικάριον καὶ
παιδίον, οὐδὲν κωλύσει· εἰς δὲ ὁ κυβερνή-
της καλέσει, τρέχε ἐπὶ τὸ πλοῖον ἀφελὲς ἐ-
κεῖνα ἅπαντα, μηδὲ ἐπιστρεφόμενος· Προ-
σέτι. «Ταύτην τὴν μελέτην ἔωθεν εἰς ἐ-
σπέρην μελετᾶν ἔδει, ἀπὸ τῶν μικροτά-
των, ἀπὸ τῶν εὐεπηρεαστοτάτων ἀρξάμε-
νος, ἀπὸ χύτρας, ἀπὸ ποτηρίου. Εἴθ' οὕτως
ἐπὶ χιτωνάριον πρόσσελθε, ἐπὶ κυνάριον,
ἐπὶ ἱππάριον, ἐπὶ ἀγρίδιον Παντα-
χοῦ περιβλέψας ἀπόρριψον ἀπὸ σεαυτοῦ». Πλὴν τούτου εἰς τὸν ἀγρόν δ' ἐπὶ σοὶ ἐστὶν
ἔχειν ὅταν θέλῃς καὶ ἐφ' ὅσον θέλῃς, καὶ
οἶον θέλῃς; Οὐ. Τὰ δὲ δουλάρια; Οὐ.
Τὰ δ' ἱμάτια; Οὐ. Τὸ δ' οἰκίδιον; Οὐ.
Καὶ ἄλλαχού· «Ἀρξαι τοιγαροῦν ἀπὸ τῶν
μικρῶν. Ἐκχεῖται τὸ ἐλάδιον; κλέπτεται
τὸ οἶνάριον; ἐπίλεγε ὅτι τοιοῦτου πω-
λεῖται ἀπάθεια, τοσούτου ἀταραξία, προῖκα
δὲ οὐδὲν γίγνεται». Καὶ πάλιν· «Ἀλλὰ τί
λέγει Ζεὺς; Ἐπίκτητε, εἰ οἶόν τε ἦν καὶ τὸ
σωμάτιον ἄν σου καὶ τὸ κτησείδιον ἐποίησα
ἐλεύθερον καὶ ἀπαραπόδιστον. Νῦν δὲ μὴ
σὲ λανθανέτω τοῦτο· οὐκ ἔστι σὸν ἀλλὰ
πηλὸς κομψὸς πεφυραμένος». Ἄλλο· «τί
γάρ εἰμί; ταλαίπωρον ἀνθρωπάριον. Καὶ
τὰ δύστηνά μου σαρκίδια. Τῷ μὲν ὄντι
δύστηνα. Ἄλλ' ἔχεις καὶ τι κρεῖσσον τῶν
σαρκιδίων». Ὅθεν μὴ πράττης ὅπως οἱ ἄν-
θρωποι οἵτινες ὅλην τὴν ἡμέραν «ψηφί-
ζουσι, συζητοῦσι περὶ σιταρίου, περὶ ἀ-
γριδίου, περὶ τινῶν προκοπῶν τοιούτων». Τὸ σῶμα ἡμῶν δὲν ἀνήκει εἰς ἡμᾶς, οὐδὲ
ἡ χεὶρ, οὐδὲ ὁ δάκτυλος, οὐδ' ἡ ὑγεία,

πάντα ταῦτα εἶναι δοῦλα τοῦ ἰσχυροτέρου· λείπει αὐτούς; Ἀλλὰ δείξον τὴν πλάνην, ἅδλον τὸ σῶμα οὕτως ἔχειν σε δεῖ ὥς ὁ· καὶ ὅψει πῶς ἀφίστανται τῶν ἀμαρτημάτων ἐπισεσαγμένον· ἐφ' ὅσον ἂν οἶόν τε των. Ἄν δὲ μὴ βλέπωσιν, οὐδὲν ἔχουσιν ἢ, ἐφ' ὅσον ἂν διδῶται. . . . Ὅταν δὲ πρὸς ἀνώτερον τοῦ δοκοῦντος αὐτοῖς. Ἄνθρωπε, τὸ σῶμα οὕτως ἔχειν σε δεῖ, ὅρα τί ἀπο ἀνακράζει μετ' ὀλίγον, μὴ ὀργίζεσαι κατὰ λείπεται περὶ τὰ ἄλλα, ὅσα τοῦ σώματος τῶν ἀδικούντων, μηδὲ τιμῶρει αὐτοῦ; ἀλλ' ἐνεκα παρασκευάζεται. Ὅταν ἐκεῖνο ὀνά· ἐλέει μᾶλλον· ἐλέει τοῦτον τὸν πεπλάνη-
ριον ἢ τὰ ἄλλα γίνεται χαλινάρια τοῦ μένον καὶ ἐξηπατημένον περὶ τῶν μεγί-
όναριον, σαγμάτια, ὑποδημάτια, κριθαί, στῶν, τὸν ἀποτετυφλωμένον, ὅχι τὴν ὄψιν
χόρτος». τὴν διακριτικὴν τῶν λευκῶν καὶ μελάνων,

Ἀλλὰ πλείότερα παραδείγματα ἤθελον ἀλλὰ τὴν γνώμην τὴν διακριτικὴν τῶν ἀ-
εἶναι περιττὰ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ στωϊκὴ γὰθων καὶ κακῶν». Καθὼς δὲ ἠθέλησε νὰ
φιλοσοφία, πρεσβεύουσα ἐσχάτην περιφρό- παραμυθήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐνεκα τῆς ἀδυ-
νησιν πρὸς πάντα τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἐξεδή· ναμίας αὐτοῦ πρὸς τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν ὑπαγο-
λου τὴν περιφρόνησιν ταύτην ἐν τῷ λόγῳ ρεύουσα τὴν πρὸς ταῦτα καταφρόνησιν, οὐ-
ὑποκορίζουσα αὐτὰ ἀδικόπως. Ἡ κατα- τως ἡ φιλοσοφία ἐκείνη ἠθέλησε διὰ τῆς
φρόνησις αὕτη εἶχε τὴν πρώτην αὐτῆς ἀ- αὐτῆς καταφρονήσεως νὰ κολάσῃ τὴν ἐκ
φορμὴν ἐν τῇ συνειδήσει τῆς φυσικῆς ἡμῶν τῆς ἀδικίας φυσικὴν τοῦ πάσχοντος ὀργήν.
πρὸς τὰς οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἀδυναμίας· ἵνα δὲ μὴ αΜὴ θαύμαζέ σου τὰ ἱμάτια, καὶ τῷ κλέ-
ταπεινώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐνεκα τῆς ἀδυ- πτη οὐ χαλεπαίνει». Περιφρόνει ὅσα εἰσὶν
ναμίας ταύτης, ἡ στωϊκὴ φιλοσοφία συνε ἀπροαίρετα, τὸ ἀργυρίδιον, τὸ κορασίδιον,
βούλευσεν αὐτῷ νὰ μὴ ἐπιζητῶμεν τὰ ἀ- τὸ δοξάριον καὶ ταῦτα περιφρονῶν, ἅμα
δύνατα· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀπόλαυσις εἶναι ἀ- μὲν εἶναι ἐλεύθερος ἅμα δὲ εὐχερῶς τοὺς
καταμάχῃ τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκη, ἵνα ἄλλους ἐλεεῖς.

τὸν πείσῃ νὰ περιστείλῃ αὐτὴν καὶ τὸν κα- Καὶ αὕτη λοιπὸν ἡ περιφρόνησις ἡ διὰ
ταστήσῃ οὕτως ἀήττητον, ἐπεχείρησε νὰ τοῦ λόγου ἐκδηλουμένη, εἶναι ἡ εἰσαγαγούσα
ἐμπνεύσῃ αὐτῷ τὸ αἶσθημα τῆς περιφρονή- εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν στωϊκῶν τὴν κατα-
σεως πρὸς τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν. Εἶναι ἀληθές, κορὴ χρῆσιν τῶν ὑποκοριστικῶν, τόσῳ μάλ-
ὅτι τὸ δόγμα τοῦτο τῆς ἀπολύτου πρὸς τὰ λον κατακορῇ, ὅσῳ τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν εἶναι
οὐκ ἐφ' ἡμῖν περιφρονήσεως παρέσυρε τὴν τὰ κοινότερα καὶ συνειθέστερα ἀντικείμενα
στωϊκὴν φιλοσοφίαν, ὥς ἀνωτέρω τὸ ὑπε τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ βίου, περὶ τῶν ὀ-
δείξαμεν, εἰς ἀτοπίας δεινὰς καὶ ποραλογι- ποίων καθ' ἐκάστην στιγμὴν λαμβάνει ἀφορ-
σμοὺς ἀφορήτους. Ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου, ἐπειδὴ μὴ ὁ ἄνθρωπος νὰ ὁμιλῇ καὶ τὰ ὅποια ἀ-
τῆς καταφρονήσεως ταύτης πρώτη ἀφορμὴ ποτελοῦσιν ἐπομένως τὸ πολυπληθέστερον
ὑπῆρχεν ἡ συνειδήσις τῆς ἀδυναμίας ἡμῶν τῆς γλώττης στοιχείον. Ὡστε ἀφ' ἐνός ἡ
καὶ τῆς φυσικῆς ἐν τούτοις ῥοπῆς πρὸς τὴν ἀρχὴ τῆς περιφρονήσεως ἀφ' ἧς ὤρματο ἡ
ἀπόλαυσις, συνήγαγεν ἐκ τῆς ἀτελείας ταύ- στωϊκὴ φιλοσοφία καὶ ἀφ' ἐ-έρου ἡ ἄμετρος
της τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως δόγματα ἐπι- πληθὺς τῶν ἀντικειμένων εἰς ἃ ἐφηρμόζετο
εικείας καὶ φιλανθρωπίας τῇ ἀληθείᾳ θαυ- ἡ ἀρχὴ ἐκείνη, ἐξηγοῦσιν ἀποχρώντως τὴν
μασιὰ. Ἀνάγνωτε τὸ κεφάλαιον τῶν δια- παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύ-
τριβῶν τὸ πραγματευόμενον περὶ τοῦ οὐ τὴν ὑπερβολικὴν τῶν ὑποκοριστικῶν χρῆσιν.
δεῖ χαλεπαίνειν τοῖς ἀμαρτάνουσι, καὶ θέ- Ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου τρία νέα
λετε ἀπαντήσῃ ἐν αὐτῇ ἀξιώματα τὰ ὀ- φαινόμενα παρήχθησαν ἐπὶ τοῦ προκειμέ-
ποῖα μόλις ἐμάντευσεν ὁ Βεκκαρίας καὶ οἱ νου· πρῶτον, ἡ καταχρησις τῶν ὑποκοριστι-
διασημότατοι τῶν καθ' ἡμᾶς παινικολόγων κῶν ἀπὸ τῶν σχολῶν τῆς στωϊκῆς φιλοσο-
καὶ φιλοσόφων. «Κλέπται, φησὶν, εἰσί, καὶ φίας καὶ ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν ἰδιαζόντων
λωποδύται. Τί ἐστὶ τὸ κλέπται καὶ λω αὐτῆς ὑπαδῶν διεχύθη εἰς τὰ στόματα
ποδύται; πεπλάνηνται περὶ ἀγαθῶν καὶ ὅλου τοῦ ἔθνους κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον,
κακῶν. Χαλεπαίνειν οὖν δεῖ αὐταῖς ἢ ἐ- καὶ ἀπετέλεσε γενικόν τινα τῆς κοινῆς γλώσ-

σης χαρακτηῖρα· δεύτερον, ἡ διάδοσις αὐτῆς ἐπεκράτησε πολὺ μᾶλλον εἰς τὴν λαλουμένην ἢ εἰς τὴν γραπτὴν γλῶσσαν· καὶ τρίτον, τὸ ὑποκοριστικὸν ἀπέβαλε κατ' ὀλίγον τὴν ἀρχικὴν τῆς περιφρονήσεως ἔννοιαν ἐξ ἧς κυρίως ἄλλοτε παρήχθη. Ἡ κατάχρησις τῶν ὑποκοριστικῶν ἀπέβη γενικὴ ἐκ τοῦ τοῦ κυρίως, ὅτι ἐν πολλοῖς αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ δοξασίαι καὶ σὺν αὐταῖς ὁ τρόπος τῆς ἐκφράσεως τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας μετεβιβάσθησαν ἐντὸς τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, συνεχωνεύθησαν μετ' αὐτῆς καὶ οὕτω συνεμερίσθησαν τὴν τύχην τοῦ νέου δόγματος, καὶ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ἐγένοντο κτῆμα κατὰ μικρὸν ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ, ἀντὶ νὰ μένωσι κατὰ κλειστοὶ ἐντὸς τῶν σχολῶν τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν αἵρέσεως καὶ νὰ περιορίζονται εἰς τοὺς σχετικῶς εὐαριθμούς αὐτῶν ὀπαδούς. Ἐκ τούτου δὲ, ἡ διάδοσις ἐγένετο διὰ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας· συνέβη ὅτι οἱ τρόποι τῆς ἐκφράσεως τῆς στωϊκῆς διδασκαλίας ἐπέζησαν ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ μᾶλλον ἢ ἐν τῷ στόματι τῶν λογίων, ὅ ἐστιν ἐν τῇ λαλουμένῃ μᾶλλον γλώσσῃ ἢ ἐν τῇ γραφομένῃ. Πάλιν δὲ ἐντεῦθεν παρήχθη τὸ τελευταῖον ἀποτέλεσμα, ὅτι ὁ ὑποκοριστικὸς τύπος ἀπέβαλε τὸν ἰδιάζοντα ἑαυτοῦ χαρακτηῖρα καὶ ἀντεκατέστησε καθ' ὁλοκληρίαν τὸν συνήθη καὶ κύριον τῶν λέξεων τύπον. Ὅταν μετὰ τὸν Ἐπίκτητον καὶ τὸν Μάρκον Αὐρήλιον οἱ ἄνθρωποι ἔλεγον ἑλάδιον, ἐνόουν ἀπλῶς τὸ ἑλαῖον· ὅταν ἔλεγον μαχαίριον, ἐνόουν ἀπλῶς τὴν μάχαιραν· ὅταν ἔλεγον σιτάριον, ἐνόουν ἀπλῶς τὸν σῖτον, καὶ οὕτω καθεξῆς. Πᾶσαι αὖται αἱ λέξεις τῆς καθομιλουμένης ἔπαυσαν ἔχουσαι ὑποκοριστικὴν ἔννοιαν· ὁσάκις δὲ προέκειτο νὰ ὑποκορισθῶσι προσετίθετο εἰς αὐτὰς νέα ὑποκοριστικὴ κατάληξις. Οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες οὐκ ἔχουσι χρεῖαν νὰ εὐρωσιν ἐνταῦθα παραδείγματα πολλὰ εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀναμφισβητήτου τούτου γεγονότος τῆς γλώσσης ἦν λαλοῦσιν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ξένοι ἀρκεῖ νὰ ἀνοίξωσιν οἷονδ' ἕποτε λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσης ἵνα πεισθῶσι περὶ τούτου. Ἡ ἀμαξία ἐγένετο ἀμάξιον καὶ ἀπὸ τοῦ ἀμαξίου ἐσχηματίσθη ὑποκοριστικὸν ἀμαξάκιον· ἀμπελος, ἀμπέλιον, ἀμπελάκιον· κλείς, κλειδίον, κλειδάκιον· ράβδος, ραβδίον, ραβδάκιον· κεφαλὴ, κεφάλιον, κεφαλάκιον καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐτέρα δὲ ἀπόδειξις ὅτι ὁ πολὺς οὗτος τῆς κοινῆς γλώσσης ὑποκορισμὸς μετεβιβάσθη εἰς αὐτὴν ἐκ τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας, ὅ ἐστιν ἔχων κατ' ἀρχὰς οὐχὶ τὴν ἔννοιαν τῆς σμικρύνσεως ἀλλὰ πρὸ πάντων τῆς καταφρονήσεως τοῦ ἀντικειμένου, εἶναι ὅτι τὰ οὐδέτερα σπανίως ὑποκορίζονται. Τῶνόντι ἔταν ὁ στωϊκός, ἤθελε νὰ ὑποκορίσῃ μετέβαλλε πάντοτε τὰ δύο ἄλλα γένη εἰς τὸ οὐδέτερον· ὁ ἀργυρος ἐγένετο ἀργύριον καὶ ἀργυρίδιον· ὁ ἄνθρωπος ἀνθρωπάριον, ἡ δόξα δοξάριον, ἡ σὰρξ σαρκίον καὶ τὰ λοιπά. Τὸ οὐδέτερον λοιπὸν γένος, τὸ ὁποῖον καὶ γραμματικῶς λογιζέται ὡς τὸ κατώτατον τῶν δύο ἄλλων, ἦτο ἐκεῖ δι' οὗ πρὸ πάντων ἐξέφραζον τὴν περιφρόνησιν αὐτῶν. Δὲν λέγομεν ὅτι τὰ οὐδέτερα ποτὲ δὲν ὑποκορίζοντο ὑπὸ τῶν στωϊκῶν· ἀλλὰ τοῦτο εἶναι σπανιώτερον πολὺ τοῦ ὑποκορισμοῦ τῶν δύο ἄλλων γενῶν καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ φαινόμενον ἐνευρίσκειται ἐν τῇ κοινῇ, τῇ ὁμιλουμένῃ γλώσσῃ. Ἐνῶ τὰ ἀρσενικά καὶ τὰ θηλυκὰ ἀδιακόπως ἐν αὐτῇ ὑποκορίζονται, τὰ οὐδέτερα ἔμειναν ὅπως ἦσαν — τὸ μέτωπον, τὸ πλάτος, τὸ σέλινον, τὸ μῆλον, τὸ κτίριον, τὸ κρέας, τὸ κόσκινον, τὸ κλῖμα, τὸ πρόσωπον, τὸ κάρδαμον, τὸ σήμαντρον καὶ ἀναρίθμητα ἄλλα ἀναλλοίωτα διατηρηθέντα. Τὸ δὲ οὐχ ἦν τὸν ἀξιοσημείωτον πολλὰ ἐκ τῶν ἀρσενικῶν μετέβαλλον ἀπλῶς γένος ἄνευ ἐτέρως τινὸς ἀλλοιώσεως· ὁ δάκτυλος ἐγένετο δάκτυλον, ὁ σίδηρος, σίδηρον, ὁ μάραθος, μάραθον καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ παρούσα μελέτη εἶναι δεκτικὴ πλειοτέρας ἀναπτύξεως. Ἀφ' ἐνὸς συνδέεται αὕτη ἀναποσπάστως, μεθ' ὅλου τοῦ ψυχολογικοῦ καὶ ἰδεολογικοῦ συστήματος αἵρέσεως φιλοσοφικῆς, ἥτις ὡς οὐδαμῶς ἄλλη ἐπενήργησεν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον εἰς τὴν τύχην τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀφ' ἑτέρου, ἀποτελεῖ ἐν τῶν σπουδαιοτέρων κεφαλαίων τῆς ἱστορίας τῶν ἐσωτερικῶν μεταβολῶν, ὡς ὑπέστη ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς κλασικῆς λεγομένης αὐτῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς σήμερον. Ἀλλ' ἡ ἀξιῶσις ἡμῶν δὲν ἦτο νὰ ἐξαντλήσωμεν τὸ προκείμενον ζήτημα· ἦτο ἀπλῶς νὰ θέσωμεν αὐτὸ καὶ

ἔννοεῖται ὅτι ἡ παρούσα μελέτη εἶναι δεκτικὴ πλειοτέρας ἀναπτύξεως. Ἀφ' ἐνὸς συνδέεται αὕτη ἀναποσπάστως, μεθ' ὅλου τοῦ ψυχολογικοῦ καὶ ἰδεολογικοῦ συστήματος αἵρέσεως φιλοσοφικῆς, ἥτις ὡς οὐδαμῶς ἄλλη ἐπενήργησεν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον εἰς τὴν τύχην τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀφ' ἑτέρου, ἀποτελεῖ ἐν τῶν σπουδαιοτέρων κεφαλαίων τῆς ἱστορίας τῶν ἐσωτερικῶν μεταβολῶν, ὡς ὑπέστη ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς κλασικῆς λεγομένης αὐτῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς σήμερον. Ἀλλ' ἡ ἀξιῶσις ἡμῶν δὲν ἦτο νὰ ἐξαντλήσωμεν τὸ προκείμενον ζήτημα· ἦτο ἀπλῶς νὰ θέσωμεν αὐτὸ καὶ

νὰ τὸ πραγματευθῶμεν μόνον ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον ἦτο ἱκανὸν νὰ καταστήσῃ ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦ πολυπλασιασμοῦ τῶν ὑποκοριστικῶν προέκυψε παρ' ἡμῶν ἐξ ἀφορμῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἰθαγενῶν, αἱ δ' ἐξωτερικαὶ τοῦ ἔθνους περιπέσεις οὐδεμίαν ἔχουσι πρὸς τοῦτο σχέσιν. Τὸ τερατῶδες ἐπινόημα τῶν πανσλαβιστῶν, τοῦ νὰ σφετερισθῶσι καὶ αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καταπίπτει οὕτως ἐκ βυθῶν. Μὴ ἀρκεσθέντες εἰς τὴν ὑλικὴν κατάκτησιν, ἀγωνίζονται νὰ πείσωσι τὸν κόσμον ὅτι κατέκτησαν ἡμᾶς καὶ ἠθικῶς διὰ τῆς ἀλλοιώσεως τοῦ κυριωτέρου ὀργάνου τῶν ἠθικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἐκδηλώσεων, διὰ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς γλώσσης. Οἱ Σλαῦοι δημιουργοὶ τῆς γλώσσης, ἐν ᾗ ἐψάλησαν τὰ ἀθάνατα ἐκεῖνα δημώδη ἄσματα, τὰ ὅποια τοσοῦτον ἐθαύμασεν ἅπας ὁ νεώτερος τῆς Εὐρώπης πολιτισμός, τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἀλλόκοτον μέχρι τοῦ γελοίου! Καὶ ὅμως, εἰρέθησαν ἄνθρωποι σπουδαῖοι ἐπιχειρήσαντες ν' ἀποδείξωσι τὸν ἀνύπαρκτον τοῦτον μεταμφισμόν. Ἀλλ' ἰδοὺ ἡ στωϊκὴ φιλοσοφία ἐγείρουσα τὴν κεφαλὴν ἐκ τοῦ τάφου αὐτῆς ἵνα διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς παραλόγου καὶ πρωτοφανοῦς ἐκείνης ὑπερβορείου ἐπιδρομῆς. Ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ δυνάμεις, αἵτινες δὲν ἀποθνήσκουσι ποτέ. Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμός θέλει αἰετοῦ ἔρχεται εἰς ἐπικουρίαν τοῦ νεωτέρου, ἵνα βεβαιώσῃ τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ καὶ ἀσφαλίσῃ τὸ μέλλον.

Δ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΚΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ ⁽¹⁾

Δὲν πρόκειται βεβαίως ἐνταῦθα νὰ κα-

⁽¹⁾ Ἀνεγνώσθη κατὰ τὴν ΡΔΘ'. συνεδρίασιν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου ὁ «Παρνασσός» ὑπὸ τοῦ Κ. Σπυρ. Λάμπρου, εἰσηγητοῦ τῆς ἐπιτροπῆς ἣν ὁ Σύλλογος ἐξέλεξε ἵνα παρακολουθῇ τὰς ἐν τῷ Σταδίῳ ἀντασκαφὰς καὶ ἐκθέτῃ τὰ κατ' αὐτάς ἐν τῷ Συλλόγῳ.

ταδείξωμεν τῆς ἀρχαιολογίας τὴν ὠφέλειαν καὶ τερπνότητα, ἀλλὰ προκειμένου περὶ τῆς ἐξετάσεως μνημείου τῆς ἀρχαίας τέχνης, νῦν τὸ πρῶτον μετὰ μακράωνά ὑπὸ τὸ χῶμα βιώτουν ἐπαναβλέποντος τοῦ ἡλίου τὰς χρυσαῖς ἀκτῖνας δὲν ἤθελε φανῇ ἀπὸ σκοποῦ νὰ σημειώσωμεν παρατήρησιν τινα, τὴν ἐξῆς. Ὡς ὑπάρχουσιν, ὑπῆρχον, θὰ ὑπάρχωσιν ἐνθουσιώδεις καὶ θερμοῦργοι τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος λάτρες, οὕτως ἐφάνησαν ἄλλοι ἄνδρες οὐχ ἥττον αὐτὴν ἐχθρευόμενοι τὸ μὲν ἐκ κομπονοίας, τὸ δὲ ἐκ τοῦ πάντα τὰ ὑπὸ τὸν ἥλιον ἐξαλλοιούντος συμφέροντος. Οἱ μὲν ἀποσιωπῶντες, οἱ δὲ μετατρέποντες, οἱ δὲ τέλος καὶ μέχρι διαστρεβλώσεως τῶν πραγμάτων χωροῦντες ἠθέλησαν νὰ σπείρωσι τὴν κακόβουλον ιδέαν ὅτι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ ἐμεγάλυναν τὰ πράγματα, παρέστησαν αὐτὰ πολλῶ τοῦ ἀληθοῦς ἀνώτερα καὶ κατώρθωσαν οὕτω ἐξ ὕλης μετρίως καὶ μονονουχὶ οὐδαμινῆς νὰ ἐγείρωσι μεγαλοπρεπὲς καὶ χάριεν οἰκοδόμημα, ἰδανικὸν καλλίστευμα νοητικοῦ καὶ ὑλικοῦ βίου τὴν ἰδίαν πατρίδα ἐπιδειξάμενοι. Γνωστὸν δ' αὖτε τοῦ Σαλλουστίου «*Atheniensium res gestae, sicuti ego aestume, satis amplae magnificaeque fuere : rerum aliquanto minores tamen, quam fama feruntur. Sed quia provenere ibi scriptorum magna ingenia, per terrarum orbem Atheniensium facta pro maximis celebrantur; ita eorum, qui ea fecere, virtus tanta habetur, quantum verbis ea potuere extollere plaecelara ingenia.*» Τὸ κακὸν εἶνε ὅτι τοῦ Σαλλουστίου τὰ ἔχνη καὶ ἄλλοι ἐπάτησαν, προσπαθοῦντες μυριοτρόπως νὰ ἐλέγξωσι μεγεθυνόμενα τὰ πράγματα, ψευδομένους τοὺς συγγραφεῖς καὶ τέλος τὴν δόξαν τῆς Ἑλλάδος χοῦμα κενὸν καὶ φροῦδον, ὄνειρον ὠραῖον, ἀλλ' ἀπατηλόν, φουσαλίδι σάπωνος διαλυομένην εἰς τοῦ ἡλίου τῆς ἀληθείας τὴν ἀκτῖνα. Ἀλλ' ἡ ἀρχαιολογία προβαίνει μεγαλοπρεπῆς καὶ ἀγέρωχος, ἐξελέγχουσα ψευδομένους τοὺς ἐξελεγκτὰς ἐκείνους, κλοπεῖς κακοβούλους τῆς δόξης ἔθνους ὁλοκλήρου. Πᾶτα νέα αὐτῶν ἀνακάλυψις εἶνε νέα ἀποστόμωσις τοῦ συρράματος ἐκείνου τῶν δια-